

פרד"ס לשולחן שבת

אוצרות גזוים מגאונותם וחדירותם של גדולי הדורות
מבחר ערוך ומלוקט מספר שיראה אור בע"ה בהוצאת מ.ד.

גליון 561 - שנה י"א - כל הזכויות שמורות ©

שב"ק פרשת וישב תשפ"ה

האם אזלינן בתר איכות או בתר כמות

וישב יעקב וגו' (לו א) פרש"י ביקש יעקב לישב בשלוה קפץ עליו רוגזו של יוסף, ויש להקשות מדוע ביקש לישב בשלוה ומדוע קפץ עליו דוקא רוגזו של יוסף.

ויש לפרש, הקב"ה אמר לאברהם בברית בין הבתרים גר יהיה זרעך ארבע מאות שנה ולבסוף היו ישראל במצרים רק רד"ו שנים והקשו חז"ל היכן עוד ק"צ שנים שנאמרו לאברהם בברית בין הבתרים וברש"י בפר' לך לך תירץ שהארבע מאות שנה החלו מלידת יצחק ויש שתירצו שקושי השיעבוד השלים שברד"ו שנים חשיב שנשתעבדו כקושי של ת' שנים, וביסוד החילוק בין התירוצים יש לפרש שנחלקו האם אזלינן בתר כמות או בתר איכות דלתירוץ הראשון אזלינן בתר כמות והכמות היא ת' שנים דוקא ולתירוץ הב' אזלינן בתר איכות כלו' דצריכים להשתעבד כאיכות שיעבוד של ת' שנה וממילא אם הגיעו לאיכות זו אחר רד"ו שנה נשלם שיעבודם.

והנה בהא שיוסף נמכר וירד למצרים איתא בחז"ל דזה עונש על שהוציא דיבת השבטים והקשו המפרשים הלא באותה העת היה יוסף בן שבע עשרה שנה ובדיני שמים אין בי"ד מענישים מתחת לגיל עשרים וכיצד הענישהו בדיני שמים ויש ליישב ע"פ מש"כ הרא"ם בפר' חיי שרה שמי שהוא חכם ביותר מענישים אותו אף פחות מבן עשרים, (א.ה. - וכע"ז כתבו המפרשים בהא ששמואל התחייב מיתה על שהורה הלכה בפני רבו באומרו דשחיטה כשרה בזר למרות שהיה קטן), ויוסף הרי היה חכם כדאיתא בתרגום על מאי דכתיב דיוסף היה בן זקונים דהיינו "בר חכים" וא"כ נענש פחות ולא בתר כמות דאי אפשר לאומרו רק אי נימא דאזלינן בתר איכות ולא בתר כמות דאי אזלינן בתר כמות דוקא מבן עשרים שייך להעניש.

והשתא יש לפרש היטב, קשה כיצד ביקש יעקב לישב בשלוה הלא אי נימא דהגלות החלה מלידת יצחק כיצד יכול יעקב לישב בשלוה וי"ל שסבר יעקב דאזלינן בתר איכות וממילא הגלות תתחיל רק במצרים ואפ"ה יצאו אחר רד"ו שנים כיון שקושי השיעבוד השלים, קפץ עליו רוגזו של יוסף דאי אזלינן בתר איכות א"כ אפשר להעניש את יוסף אף קודם גיל עשרים מפני שהיה חכם ביותר ושפיר דנענש על שהוציא דיבת השבטים.

תכלת מרדכי
למהרש"ם (ח"ב)

מח' יוסף ואחיו בדין חלומות ובדין גזל עכו"ם והקשר לקריעת ים סוף

ויחלום יוסף חלום ויגד לאחיו ויוסיפו עוד שנוא אותו כו' ויספר אל אביו (לו ה-י) ופרש"י שתחילה סיפר לאחיו ואח"כ לאביו. וצריך להבין מדוע נהג כך.

ונראה לפרש שהנה בדין חלומות יש מח' בחז"ל אם הם נחשבים כחזיון ומראה נבואה. שהאחים סברו דדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין ואין להתייחס לחלומותיו של יוסף, ויוסף סברי שיש להתייחס אליהם דהם חזיון ומראה נבואה.

ויש להביא ראיה לשיטתו של יוסף מיעקב אבינו, שבעובדא של הצאן שהוציא מלבן ע"י המקלות כתב רבינו בחיי (פרק ל פס' לח) שנאמר ליעקב לנהוג כך בחלום, ומוכח שחלומות אינם הבל אלא

חזיון ומראה נבואה, דאל"כ כיצד נהג יעקב בערמה ובגזל ע"פ החלום, אע"כ שיש בחלום כמין נבואה ונצטווה יעקב לנהוג כך.

ועפ"ז יש לפרש שתחילה סיפר יוסף החלום לאחיו כי סבר שהוא נבואה, והם שנאו אותו על כך שסברו שאין חלומות מעלין או מורידין, ולזה הלך לספרו לאביו שהוא בוודאי סובר שיש בחלום משום נבואה שהרי הוא עצמו נהג ע"פ חלום ולא חשש לגזל וערמה, ולזה נמי כתוב "ואביו שמא את הדבר" כלו' שקיבל חלומו של יוסף דסבר שיש בחלומות משום נבואה.

אולם עדיין יש לומר שהשבטים אחזו שדברי חלומות לא מעולם ולא מורידין, ומה שיעקב נהג כך אי"ז משום חלומות אלא משום שסבר שגזל עכו"ם מותר, ואילו יוסף סבר שגזל עכו"ם אסור ממילא בהכרח נהג יעקב כך רק משום שסבר שבחלום יש משום נבואה.

ובזה אפשר להמתיק מה דאיתא במדרש (פ"ד-ח) למה שנאו אותו בשביל שיקרע הים בפניהם, ומשמעות המדרש ששנאו אותו כדי שיקרע להם הים. ותמוה השייכות.

ויש לפרש בזה, שהרי בחז"ל מבואר שהים לא רצה להיבקע, ואפשר לפרש שכיון שיצאו עם רכוש מצרים ששאלו מאיתם והשואל ע"מ להחזיר ולבסוף לא מחזיר הוי גזלן, א"כ הים לא רצה להיבקע מפני הגזל עכו"ם שבידם, אך אי נימא שגזל עכו"ם מותר היה לים להיקרע.

וממילא כך פי' המדרש, שיוסף לשיטתו גזל עכו"ם אסור, ומה שיעקב נהג בערמה הוא דסבר שיש בחלום משום נבואה, ולדבריו אין הים צריך להיקרע בפניהם על גזל עכו"ם, ולזה האחים סברו שדברי חלומות לא מעלין ולא מורידין, ומה שנהג יעקב בערמה הוא משום שגזל עכו"ם מותר וממילא יכלו בני"י לגזול רכוש מצרים ולא יכול הים לסרב מלהיקרע, ונמצא ששנאתם אליו מחמת טענתם היא זו שגרמה לים להיקרע.

(א.ה. - אך ילה"ק אמאי יש להחשיב רכוש מצרים כגזל עכו"ם הרי נצטוו לקחת מהם, ולא גרע מיעקב שאם לקח בערמה ע"פ החלום אם הוא חזיון שאי"ז גזל עכו"ם וצ"ע.)

עוד אפשר לפרש עפ"ז, שבמדרשים איתא "הים ראה וינוס" ראה ישראל באים ורכוש מצרים בידם. ועוד איתא, ראה ארונו של יוסף.

ויש לפרש שתחילה ראה רכוש מצרים ולא רצה להיקרע מחמת גזל עכו"ם, אך אח"כ ראה ארונו של יוסף וראה שמת קודם אחיו שנענש על שחלק על אחיו ונטל שררה כדאיתא בסוטה (יג.), והוכח מכך שצדקו אחיו וגזל עכו"ם מותר, לכן נבקע בפניהם.

שו"ת דברי יציב (יו"ד סי' רכב אותיות ה-ז)

הק"ו של יוסף מגזל לעריות

וימאן ויאמר אל אשת אדוניו הן אדני לא ידע אתי מה בבית וכל אשר לו נתן בידי וגו' (לט ח) והיינו שאמר לה שאדוני סומך עליו בממון וכיצד יעשה לו כזאת, והוא ק"ו. וצריך להבין ק"ו זה.

ויש לפרש דאיתא בגמ' ב"ב רובן נכשלים בגזל מיעוטן בעריות וכולן באבק לשון הרע. ועפ"ז לכאו' מי שפורש מהרוב ולעולם לא גזל ק"ו שפורש מהמיעוט ולא נכשל בעריות, שאם בדבר

שהרוב אינם נוהרים בו הוא נזהר אזי בדבר שהרוב נוהרים בו ק"ו שהוא נזהר.

זה שאמר לאשת פוטיפר, שמאחר והוא נזהר בגזל והראיה לכך היא ממה שאדונו סומך עליו, ק"ו שיהיה מעריות.

יש להוסיף בזה עוד, דבגמ' חגיגה כתוב מהו "מעוות לא יכול לתקון", זה בא על הערוה והוליד ממנה ממזר. דאין לומר ד"מעוות לא יכול לתקון" זה הגונב וגוזל דהא יכול לתקון ולהשיב הגזילה.

זה שאמר לה שאם מגזל אני נזהר אע"פ שאפשר לתקן ולהשיב. א"כ ק"ו שאני נזהר מעריות שאין לזה תקנה.

נחל קדומים לחיד"א

מה משמיענו רש"י בדבריו שב"נ נצטוו על העריות

ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלוקים (לט ט)
פרש"י בני נח נצטוו על העריות.

ויש להקשות מה בעי רש"י בזה הלא כבר נתבאר לעיל שב"נ נצטוו על העריות שבפר' בראשית עה"פ על כן יעזוב איש את אביו ואת אמו פרש"י רוח הקדש אומרת כן לאסור על ב"נ את העריות וכן בגמ' סנהדרין (כז). דורש ר"ע ודבק באשתו ולא באשת חבריו.

ונראה לפרש ע"פ מה שכתבו המפרשים שיוסף חלק עם האחים מה דינם שיטת האחים היתה שיש להם דין ישראל ומותרים במפרכסת ושיטת יוסף שהיה להם דין ב"נ ואסורים במפרכסת.

והנה אם רש"י לא יפרש שה"חטאתי לאלוקים" שאמר יוסף היינו שמצד שב"נ נצטוו על העריות היה אפשר לפרש שכוונת יוסף היא שיש לו דין ישראל ולכן אם יבוא עליה דהיא אשת איש הוא חטא לאלוקים ולכן מדגיש רש"י שכוונת יוסף לשיטתו שדין ב"נ לו ואפ"ה אמר וחטאתי לאלוקים כדנתפרש בראשית שאף ב"נ נצטוו על אשת איש.

תורת המצרף

איך ניסתה אשת פוטיפר לפתות את יוסף

ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לאלוקים (לט ט)
יש להקשות בזה ג' קושיות.

א. מהו שאמר יוסף איך אעשה הרעה הגדולה שמתוך זה משמע שרק כי זה רעה גדולה לא רצה לעשותה אך רעה קטנה היה עושה, וכי רעה קטנה מותר לעשות. ב. מדוע אמר בלשון יחיד איך אעשה כו' וחטאתי היה לו לומר בלשון רבים איך נעשה הלא אשת פוטיפר נמי מוזהרת על עריות דאשת איש שהרי ב"נ מוזהר על כך, ג. מדוע אמר "חטאתי" בלשון עבר הלא עדיין לא חטא ורק רצתה אשת פוטיפר שיחטא עמה והיה לו לומר איך אעשה כו' ואחטא לאלוקים.

ויש ליישב, אשת פוטיפר ראתה את צדקותו של יוסף שבכל דרכיו עושה רצון הבורא והבינה שיוסף לא ירצה לחטוא עמה לכן באה אליו בתכסיסים ואמרה לו הרי יש בתורה מצוות תשובה ואותה אפשר לקיים רק אחר שהאדם חוטא כי רק על חטא שייך לעשות תשובה וממילא אמרה לו שישכב עמה ויהיה לו חטא ואח"כ יעשה תשובה וכך תהיה לו מצוות תשובה.

ועל כך ענה לה יוסף תרתי א. איך אעשה הרעה הגדולה הזאת כלו' אף אם הצדק עמך שיש לחטוא כדי לקיים מצות תשובה מ"מ איך אעשה רעה כ"כ גדולה הלא אפשר לחטוא בחטא קטן יותר כדי לקיים מצות תשובה, ב. עוד אמר לה "חטאתי לאלוקים" כלו' כבר חטאתי בעבר לאלוקים וכבר קיימתי מצוות תשובה ואיני צריך כעת לחטוא בשביל מצוות תשובה.

ומה שאמר וחטאתי ולא נחטא י"ל שלא שלא לכלול אותה עמו יחד באותו דיבור, (א.ה.) ואף קושיא זו אפשר ליישב ע"פ דרך זו, שהרי דבריה היו מצד שצריך לעשות חטא כדי לקיים מצוות תשובה ועל כך אמר שלא צריך לעשות עבירה כ"כ גדולה וכן אמר שכבר חטא וא"כ לא שייך להכלילה עמו שהרי אצל ב"נ לא נאמרה מצוות תשובה וא"כ לא שייך לומר איך נעשה עבירה כ"כ

גדולה דבשביל תשובה אפשר בעבירה קלה הרי לה אין מצוה זו, וכן לא שייך לומר ונחטא חדא דדוקא אמר לשון "חטאתי" כמו שנתבאר, ולומר חטאנו נמי לא שייך דלא יכול לומר לגביה שכבר חטאה ויכולה לעשות תשובה דהיא אינה שייכת בזה, וביותר י"ל דאף אם היתה שייכת תשובה אצל ב"נ הרי היא היתה רשעה ולא חיפשה עבירה בשביל עשיית תשובה ממילא בתשובתו שמישיב לה ביחס למצוות תשובה לא יכל לכלול אותה עמו).

אמרי דעת למחר"ם

שפירא מלובלין ובתמצית

בחדות שמחה לרה"ק מפרשיסחה

טענת אשת פוטיפר שיוסף לא נזהר בכלאים

ותתפששו בבגדו לאמר שכבה עימי (לט יב) יש להקשות
מדוע תפסה בבגדו דוקא ולא בידו.

ויש ליישב שבתחילת הפרשה כתוב "ויפשיטו את כתונת הפסים אשר לו וכתב הכלי יקר שכתונת פסים זו שעשה לו יעקב היתה כבגדי כהונה והיתה של כלאים ועי"ז כביכול נתן יעקב ליוסף את הבכורה דהוי כעין כהונה והאחים סברו שיוסף אינו ראוי לכהונה ממילא אסור לו ללבוש בגדים אלו שהם כלאים, ואיתא בגמ' ברכות (יט): המוצא כלאים בבגדו פושטו אפי' בשוק ולכן האחים הפשיטו ממנו כותנתו.

והנה יוסף סבר כיעקב שהרי קיבל ממנו הכתונת פסים ולבשה וא"כ סבר שמוותר לו ללבוש הכלאים הללו וממילא י"ל שאף כשהיה בבית פוטיפר לבש בגדי כלאים הללו.

ואיתא בילקוט שמעוני (פר' תצא רמז תתקלא) הבעל ארמית עובר משום כלאים דיש כלאים בנישואי יהודי עם גוי.

ובזה יש לפרש הויכוח של יוסף עם אשת פוטיפר שיוסף טען שלמרות שאין אישות לגוי מ"מ לא יכול להיות עמה מצד כלאים ולזה טענה אשת פוטיפר דהוא עצמו הולך עם כלאים בבגדו וא"כ כנראה שאי"ז איסור ממילא יכול אף להיות עמה ואין בכלאים איסור, לכן דקדק הכתוב שתפסה "בבגדו" להוכיח שאינו נזהר בכלאים ממילא "שכבה גם כן עימי". (א.ה.) אך קשה שהרי אחיו הפשיטהו מהכתונת פסים ולא החזירוה לו שהרי טבלוה בדם והביאוה ליעקב ולא שייך לומר שהלך עמה אף בבית פוטיפר.

כסף נבחר

מדוע לשר המשקים פתר יוסף החלום בשקט ולשר האופים פתר בקול

ויאמר לו יוסף כו' ויען לו יוסף (מ יב- יח) כשפתר יוסף החלום לשר המשקים כתוב "ויאמר" וכשפתר לשר האופים כתוב "ויען", וצריך להבין ההבדל.

בגמ' סוטה (לב.) איתא, כל מקום שכתוב לשון עניה הכוונה בקול רם ולפי"ז לשר המשקים פתר בשקט ולשר האופים פתר בקול, וצ"ב מה טעם לזה.

וי"ל ע"פ מאי דאיתא בגמ' ברכות (נה.) חלמא בישא עציבוהה מסתייה חלמא טבא חדויה מסתייה, כלו' מי שחלם חלום רע העצב שמתעצב על כך נחשב לו לצער וניצל מהחלום ומי שחלם חלום טוב ושמח השמחה נחשבת לו לשמחה ומפסיד החלום, ועפי"ז י"ל אף כאן שרצה יוסף להטיב עמהם לכן פתר לשר המשקים בשקט ושר האופים בקול.

שהרי פתרונו לשר המשקים היה שיחזור לגדולתו וכאשר מפרסמים על אדם שיעלה לגדולה זה לבד משמחו וא"כ אם יפתור לו בקול שאחרים ישמעו תהיה לו שמחה ושמחה זו תהיה לו השמחה במקום השמחה של פתרון החלום לכן פתר לו בשקט משא"כ אצל שר האופים שפתרון החלום הוא שימות אם יפרסם לכולם שהולך למות יהיה לו צער גדול ובושה ויהיה צער זה במקום צער פתרון החלום וניצל מן המיתה לכן פתר לו בקול שכולם ישמעו.

טעמא דקרא